

Difusió del patrimoni cultural a partir de la ludificació: El misteri de la catedral de la Seu d'Urgell

Johan Huizinga va publicar l'any 1938 un llibre titulat *Homo ludens* on afirmava que l'acte de jugar és consubstancial a la cultura humana. Ell entenia que no hi ha humanitat sense joc. Des de llavors s'ha estudiat molt la importància del joc en el desenvolupament humà; el joc ja no es considera exclusivament una cosa de nens, sinó una activitat humana imprescindible en qualsevol edat. El gran potencial creatiu que té no ha passat desapercbut i des de diferents camps, com ara el màrqueting i l'economia, i molt especialment des de l'ensenyament s'ha intentat aprofitar-ne el potencial per a objectius propis a través del que en anglès es coneix com a *gamification*, terme que ha estat adaptat al català com a *gamificació*, i que s'ha de traduir com a *ludificació*.

Des del punt de vista educatiu, la ludificació de l'aprenentatge, entesa com una proposta educativa per motivar l'alumnat a aprendre a través de l'ús del joc en entorns d'aprenentatge, promou en la persona les ganes de saber, de sentir, d'esforçar-se, d'acceptar reptes... En aquest sentit, el joc actua com a estimulant de la superació personal, a partir de l'experimentació de l'èxit i del fracàs. I, a més, a través del joc es connecta amb les emocions, i es promou la complicitat, el vincle i, fins i tot, el compromís.

Des de fa uns anys el col·legi La Salle de la Seu d'Urgell potencia el joc en tots els cicles educatius que imparteix el centre, des de l'educació infantil fins als cicles formatius, amb un potencial per atendre la totalitat de les assignatures. Entre totes les propostes i possibilitats realitzades en aquest camp des del col·legi, volem destacar en la present comunicació la proposta de ludificació titulada *El misteri de la catedral de la Seu d'Urgell*,¹ desenvolupada a l'assignatura de Ciències Socials de segon curs d'ESO. Des del punt de vista curricular, els alumnes d'aquesta assignatura aprenen continguts relacionats amb l'edat mitjana, sempre des d'una perspectiva sintètica i

Meritxell Nieto i Santacreu i Míriam Esteban Soto (Col·legi La Salle de la Seu d'Urgell)
Carles Gascón Chopo (Consell Comarcal de l'Alt Urgell)
Clara Arbués García (Bisbat d'Urgell)

genèrica, molt centrada en els grans paradigmes socioeconòmics i polítics de l'Occident medieval. La proposta de ludificació, més enllà d'incentivar l'interès de l'alumnat en el coneixement d'aquest període històric, té també com a objectiu relacionar aquests continguts genèrics amb la història local, una història que, a través de l'existència del magnífic temple catedralici d'Urgell i de nombrosos elements medievals dispersos pel conjunt de la ciutat, s'endevina que tingué un paper molt singular en la configuració de la moderna població que coneixem avui en dia.

A l'hora de teixir complicitats amb altres institucions locals que poguessin estar interessades en la divulgació del patrimoni cultural de la capital urgellenca, les responsables de l'àrea de Socials del col·legi La Salle de la Seu d'Urgell van

posar-se en contacte amb la Delegació de Patrimoni del bisbat d'Urgell i amb l'àrea de Patrimoni Cultural del Consell Comarcal de l'Alt Urgell, dues entitats amb una llarga experiència de treball sobre el patrimoni cultural de la comarca, sovint en col·laboració, i amb un gran interès per dotar de continguts pedagògics per a un millor coneixement del patrimoni local entre els alumnes dels centres educatius de la comarca de l'Alt Urgell. En el cas concret de la catedral de Santa Maria d'Urgell, bisbat i Consell Comarcal treballen conjuntament en el pla tècnic en la candidatura transnacional dels Testimonis materials en la construcció històrica del Principat d'Andorra com a patrimoni mundial de la Unesco, una candidatura que inclou el conjunt catedralici de Santa Maria d'Urgell. La proposta de ludificació al voltant de la catedral d'Urgell consistia en la invenció d'una història que incorporava una sèrie d'assassinats que havien de resoldre els alumnes implicats, els quals estaven organitzats en diversos equips que representaven diversos monestirs que, per ordre del papa Celestí III, havien enviat els seus millors intel·lectuals per investigar els crims. Un cop definits els grups, els components de cadascun d'ells elaboraven el símbol del seu monestir, la seva vestimenta, feien comentaris de textos, interpretaven iconografies, etc. I per cada activitat que resolien bé, rebien una pista i també un cap de bestiar pel seu monestir: guanyava el monestir que tenia més caps de bestiar, a banda de resoldre l'enigma central. D'aquesta manera, les activitats obligaven els alumnes a cercar informació sobre diversos aspectes de la història medieval d'Europa i de la Seu d'Urgell. També rebien el nom d'una sèrie de sospitosos, que recollia un ventall de personatges de diferents extraccions socials,

que ajudaven a fer un retrat de la realitat de la Seu d'Urgell en època medieval: la comtessa d'Urgell, el vescomte de Castellbò, un canonge de la catedral, la filla d'una família de comerciants, un cavaller, un pastor d'origen andorrà i un pagès de l'entorn de la Seu d'Urgell. De tots aquests personatges havien de descobrir qui era l'assassí o assassina de la resta a través de les pistes rebudes al centre docent, i d'una visita guiada a la catedral. Cada activitat que feien els alumnes estava vinculada a continguts curriculars de l'assignatura de Socials: com era la societat feudal, a què es dedicaven els artesans, quins drets tenien els nobles, què havies de fer per arribar a ser un cavaller, què feien les donzelles o com es dividia el clergat.

A l'hora de construir una història que vinculés la catedral de Santa Maria de la Seu d'Urgell amb els continguts curriculars que es volien treballar amb els alumnes, centrats en el coneixement de la societat feudal, es va optar pel context de la darrera dècada del segle XII, en considerar-lo un moment òptim que vinculava els darrers moments de construcció de l'obra romànica de la catedral amb l'esclat d'un període de violències feudals que implicà els principals poders en joc de l'època. D'aquesta manera, quedava perfectament integrat el monument amb la matèria d'estudi, i així la contextualització històrica treballada permetia visualitzar la complexitat de la societat feudal i la seva plasmació concreta en l'àmbit regional pirinenc.

L'episodi central que relliga la història constructiva de la catedral d'Urgell amb el context socioeconòmic i polític de final de la dotzena centúria és el saqueig de la catedral de Santa Maria d'Urgell, dut a terme per les tropes del comte Ramon Roger de Foix en algun moment entre la primavera de 1195 i l'estiu de 1196. Darrere d'aquest episodi, normalment simplificat en un enfrontament de bons contra dolents, s'amaga una complexa trama política que determina el desenllaç. Per un costat hi ha les lluites entre els dos principals poders feudals de la zona: l'Església d'Urgell i el vescomtat de Castellbò, enfrontats en la cerca de l'hegemonia sobre les terres altes del comtat d'Urgell en un context de progressiu abandó per part dels comtes d'Urgell, senyors eminents del territori. Aquesta lluita s'intensifica arran del casament del vescomte Arnau de Castellbò amb la pubilla Arnaua de Caboet, que implica la incorporació de les valls de Cabó i de Sant Joan, i de certs drets sobre les Valls d'Andorra al patrimoni vescomtal, amb tots els efectes que això pot tenir d'encerclament dels dominis eclesiàstics.

De la seva part, el comte d'Urgell Ermengol VIII, teòric senyor de totes les terres situades entre els ports andorrans i la població de Tèrmens, al sud de Balaguer, no tenia descendència i no semblava que n'hagués de tenir. La previsible extinció de la casa comtal mobilitzava les ambicions dels principals llinatges feudals, especialment el dels

senyors de Cabrera, aleshores vescomtes d'Àger, que semblaven els més ben posicionats per succeir Ermengol VIII, però també el mateix rei Alfons el Cast, que havia aprofitat les crisis successòries al capdavant dels comtats de Rosselló i de Pallars Jussà, els anys 1172 i 1192, respectivament, creant un precedent que era considerat perillós per a la continuïtat del comtat d'Urgell.

El perill d'una intervenció reial a Urgell havia dividit bona part de l'aristocràcia urgellenca en funció de les seves afinitats. A partir de 1190, el comte d'Urgell presentà un front comú amb el rei i el bisbe d'Urgell, aleshores Arnau de Preixens. La casa de Cabrera assolí altres aliances entre aquells que volien preservar la independència del comtat d'Urgell. Entre els aliats dels Cabrera destacava la comtessa Dolça, mare d'Ermengol VIII, i sogra del candidat de la casa dels Cabrera per succeir l'esmentat comte. Els partidaris dels Cabrera, amb el suport d'alguns canonges afins que hi havia dins del capítol d'Urgell, van forçar la dimissió del bisbe Arnau de Preixens i d'elegir un nou bisbe afí a la seva causa, Bernat de Castelló, cosa que trencava la sòlida aliança del bisbat amb el comte Ermengol VIII. Arran d'aquest fet, una part del col·legi canònic i de la població de la Seu d'Urgell es van revoltar i van expulsar el bisbe Bernat; la comtessa mare, que era la tia del comte Ramon Roger de Foix, va demanar al seu nebot atacar la seu episcopal urgellenca per tornar les coses al seu lloc, i així va ser.²

L'atac del comte de Foix va implicar l'incendi de la Seu d'Urgell i el saqueig de la catedral. La població urgellenca, refugiada al seu interior, va haver d'obrir les portes del temple davant la impossibilitat de resistir un setge per manca d'aigua i d'aliments. Les tropes comtals van endur-se tots els béns que hi van trobar. El capítol dels canonges de la Seu d'Urgell es va arruïnar i no es van poder seguir les obres que havien de culminar la darrera fase constructiva de la catedral.

Aquest complicat context, ric en conxorxes entre diversos interessos enfrontats pel domini del comtat d'Urgell, i sempre amb la catedral com a element cohesionador de la història, ha servit de base per idear l'argument per contextualitzar la sèrie de crims que hauran d'investigar els alumnes. Així doncs, i seguint la definició de ludificació elaborada per Oriol Ripoll, segons la qual la proposta se centra a fer viure com una experiència de joc una activitat que no ho és, els alumnes de segon d'ESO viuen en primera persona una història totalment motivadora i diferent.

Un cop treballats tots els continguts, l'activitat va acabar amb una visita guiada i ludificada al Museu Diocesà i a la catedral de Santa Maria d'Urgell. Durant aquesta visita, desenvolupada en principi de forma habitual, tal com es fa amb qualsevol altre grup escolar, els alumnes anaven diferents pistes orals, visuals i físiques amb l'ajuda dels tutors i dels guies de l'activitat, algunes treballades a través de dispositius electrònics, que obligaven els alumnes a reflexionar sobre els aprenentatges previs i a fer deduccions a partir d'aquests aprenentatges. En acabar, cada grup va exposar qui consideraven que era l'assassí o l'assassina, argumentant la seva opció i, finalment, l'activitat acabava amb l'aparició d'un personatge vestit d'època, que representava l'assassí, i que explicava les seves motivacions segons el context històric de final del segle XII.

L'activitat, tancada el mes de juny de 2018, va ser valorada de forma molt positiva per totes les parts, els docents d'una banda, que consideraven assolits els aprenentatges que establia la programació del curs, i els tècnics de patrimoni cultural, que van valorar molt positivament el grau de coneixement i sensibilització manifestat per l'alumnat. Les bones sensacions manifestades per tots els agents implicats en el projecte fan pensar en una nova edició el curs vinent.

Notes

1- <https://miriamestebansoto.wixsite.com/catedraldelaseu>

2 - Sobre aquest episodi i tota la trama que l'envolta, vegeu Carles GASCÓN CHOPO (2010) "L'irruption des comtes de Foix sur le versant méridional à la fin du XIIe siècle, ses possibles motivations et ses conséquences", *Actes du Colloque International «1209-1309, Un siècle intens au pied des Pyrénées»*, Conseil Général de l'Ariège – Archives Départementales, p. 23-40, i també *id.* (2015), *La catedral saquejada. El comte de Foix i la invasió del bisbat d'Urgell a la fi del segle XII*, la Seu d'Urgell: Edicions Salòria.

Fotografies: Col·legi La Salle de la Seu d'Urgell